

טיפ טיפה מקדש

צבעים וחומרים

- **"שמונה שולחנות של שיש בבית המטבחיים, שעליהם מדיחים את הקרביים" (שקלים, י"ז) בבית המטבחיים, אשר נמצא מצפון למזבח, היו מכינים את הקורבנות להקרבה: שוחטים אותם בטבעות השחיטה, מפשיטים את עורם על הננסים ולאחר מכן מדיחים אותם על השולחנות בכדי שיוקרבו נקיים על המזבח. שולחנות אלו נבנו משיש. שואלת על כך הגמרא: למה לא עשו שולחנות להדחה מכסף וזהב כראוי למקדש? ומתרת: "מפני שהוא מרתוח". כלומר הכסף והזהב מתחממים מהר ו'מרתחים' את הבשר ומקלקלים אותו. אומנם במקדש נעשו ניסים רבים, אך הגמרא מסבירה "אין מזכירין מעשה ניסים" כלומר, לא סומכים על הנס אלא מקיימים את המצווה בדרך אנושית.**
- **"מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב כמה שנים אין האור שולטת בו" (חגיגה כ"ז) ציפוי הזהב של מזבח הקטורת עמד בחום האש של המזבח שנים רבות בדרך נס. לכתחילה מן הראוי לעשות את ציפוי הזהב שעל גג המזבח עבה יותר, כדי שיעמוד בחום הגחלים של הקטורת, שכן כלל הוא במקדש, ש'אין סומכין על הנס'. באשר לעובי הציפוי שעל דפנות המזבח - לא נקבע שיעור, לפיכך נראה שיעשו האומנים לפי כוח הציבור (הל' בית הבחירה א, יא), כלומר, כאשר אין ביכולת הציבור לתרום זהב רב - יעשו ציפוי דק, וכשיש ביכולת הציבור - יעשו ציפוי עבה.**
- **"אמר משה לפני הקב"ה: רבון העולמים אמרת לי לעשות מזבח עצי שטים ולצפותו נחושת, ואמרת לי אש תמיד תוקד על המזבח, אין האש מעברת אותו צפוי ושורפת את העץ?" (תנחומא תרומה י"א)**
הקב"ה ציווה את משה לבנות את מזבח העולה מעץ שטים מצופה בנחושת. על ציווי זה משה תמה הרי אש המזבח עלולה להמיס את ציפוי הנחושת ולשרוף את עץ השיטה. על שאלה זו הקב"ה ענה: "המידות האלו הן אצלכם שמא אצלי הסתכל במלאכים שהן אש לוחט וכמה אוצרות שלג וברד... ואין המים מכבים את האש ולא האש שורפת המים" חששו של משה נבע מפני חוקי הטבע, לפיהם האש ממיסה ושורפת, אולם הקב"ה הוא מעל חוקי הטבע ועל כן משה רבינו אינו צריך לחשוש.
- **"כל השערים שהיו שם, נשתנו להיות של זהב, חוץ משער ניקנור, מפני שנעשה בהן נס. ויש אומרים, מפני שנחשתן מצהיב" (מדות פרק ב') כשעלו "שבי ציון" הראשונים ובנו את בית המקדש השני, לא היו רבי אמצעים ובנו אותו מחומרים זולים יחסית, כפי ההכרח. מאוחר יותר שופצו ושודרגו דברים שונים במקדש. אחת הדוגמאות לכך היא שערי המקדש. בתחילה עשו את השערים מנחושת, שהיא זולה יותר מזהב, ומשהתאפשר - החליפום לשערי זהב. אולם את 'שערי ניקנור' לא שינו, משתי סיבות: ראשית, שערים אלו הגיעו אל המקדש בדרך נס ובזכות מסירות נפשו של ניקנור שתרם אותם, ושנית - הנחושת ממנה נעשו שערים אלו דמתה בצבעה לזהב, ועל כן לא היה צורך להחליפה.**

טיפ טיפה מקדש

צבעים וחומרים

- **"בכל יום היה חותה בשל כסף ומערה בתוך של זהב והיום חותה בשל זהב"** (יומא מג) מידי יום בזמן עבודת התמיד כהן היה נדרש לקחת בעזרת מחתה מכסף גחלים ממזבח החיצון אל מזבח הזהב. זאת על מנת להקטיר על גחלים אלו את הקטורת. אך לפני שנכנס אל הקודש היה צריך להעביר את הגחלים ממחתה של כסף למחתה של זהב. אם כן מדוע לא לכתחילה לקחת מחתה מזהב? זאת מפני שזהב עלול להיהרס מחום אש המערכה והתורה חסה על ממונם של ישראל. אמנם ביום כיפור הכהן הגדול היה לוקח גחלים ממזבח החיצון דווקא במחתה מזהב. זאת משום "חולשא דכהן גדול" (רש"י שם), כלומר 'חסכו' מהכהן הגדול את הצורך להחליף בין מחתות על מנת להקל עליו ביום כיפור, בו כל עבודות היום נעשות על ידו.
- **"ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת והיה לכם לציצת וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה'"** (במדבר ט"ו) התכלת מזכירה לנו את מצוות ה'. אנו לומדים זאת מכך שכתוב "וְרָאִיתֶם אֹתוֹ" ולא אותה (את התכלת) "שאם עשית כן כאילו כיסא כבוד אתה רואה שהוא דומה לתכלת." (במדבר רבה) ומרחיב השל"ה הקדוש: "ותכלת דומה לים וים לרקיע ורקיע לכסא הכבוד". (מסכת פסחים, דרוש חמישי) "וראיתם אותו וכו': שעיקרו נאמר על התכלת שבציצית, היינו שצריכין לראות ולהסתכל מאד על התכלית, שהוא בחינת תכלת" (ספר עצות ישרות). התכלת מקורה מן המילה תכלית. ע"י ההתבוננות בציצית, נזכר האדם מה תפקידו ותכליתו בעולמו ומתוך כך זוכה להתדבק בקב"ה. תכלת הוא צבע מרכזי במקדש ויש לו מעלה מיוחדת, בה נדון בעז"ה בימים הקרובים.
- **"דרש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו 'אם מחוט ועד שרוך נעל' זכו בניו לב' מצות חוט של תכלת ורצועה של תפלין."** (סוטה י"ז) כדי להבין מה החשיבות באמירה 'מחוט ועד שרוך נעל', נביא את כל הפסוק: "וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל מֶלֶךְ סְדֵם הַרְמְתִי יָדִי אֶל ה' אֵל עֲלִיּוֹן קִנְהַ שְׁמַיִם וְאַרְצָ: אִם מְחֹט וְעַד שְׂרוֹךְ נֶעַל וְאִם אֶקַח מְכַל אֲשֶׁר לְךָ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשִׂיתִי אֶת אַבְרָם" (בראשית י"ד). באמירתו, רצה אברהם להראות שהכל מגיע מהקב"ה, 'קונה שמים וארץ', ולא לתת פתחון פה לאומות העולם לטעון שהם סייעו לנו. בזכות אותה אמירה זכינו למצוות 'תכלת' בציצית. התכלת אמורה להזכיר לנו מה מקומנו בעולם ומניין מגיע כל החסד שאנו מקבלים.
- **"מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעוני? מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד"** (מנחות מג) כשאנו מסתכלים בצבע התכלת אנו זוכרים את הקב"ה שעשה לנו ניסים על הים. (רש"י שם) ויתרה מכך – הים דומה לרקיע, רקיע לספיר, ספיר לכסא הכבוד. בנוסף "כשהקב"ה מסתכל בכסא הכבוד שלו נזכר במצוה זו שהיא כנגד כל המצוות" (רש"י חולין פט.). כלומר בזכות לבישת ה'תכלת' הקב"ה נזכר בנו. אך מדוע לא נאמר בקיצור: 'תכלת דומה לכסא הכבוד'? מתוך דברי רש"י ניתן להבין, שזה רק 'דומה לדומה', אך זה לא בדיוק הדבר האמיתי. כלומר אי אפשר להבין מהו כסא הכבוד של ה', אלא רק אפשר להבין את הרושם הכללי מאחורי כמה מסכים.

טיפ טיפה מקדש צבעים וחומרים

"גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת. משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לשני עבדיו לאחד אמר הבא לי חותם של טיט ולאחד אמר הבא לי חותם של זהב ופשעו שניהם ולא הביאו איזה מהן עונשו מרובה הוי אומר זה שאמר לו הבא לי חותם של טיט ולא הביא" (מנחות מ"ג) גדול עונשו של מי שלא לובש ציצית, מעונשו של מי שלא שם פתיל תכלת בציצית שלו, כיוון שהציצית הלבנה מצויה. (ע"פ רש"י שם) הציצית והתכלת משולים בגמרא לחותם המלך, ומבאר התוספות: "מה שמדמה חותם של טיט לציצית שכן עושין לעבדים והציצית מעיד על ישראל שהם עבדי הקב"ה". אמנם בעוד שהציצית משולה לחותם של טיט, פתיל התכלת משול לחותם של זהב. אנו בני מלך ולפיכך מצווים אנו להלך עם חותם של זהב בבגדינו-פתיל התכלת, והכהן הגדול מצווה בבגד שכולו תכלת-המעיל. (מנחות מ"ג) גדול עונשו של מי שלא לובש ציצית, מעונשו של מי שלא שם פתיל תכלת בציצית שלו, כיוון שהציצית הלבנה מצויה. (ע"פ רש"י שם) הציצית והתכלת משולים בגמרא לחותם המלך, ומבאר התוספות: "מה שמדמה חותם של טיט לציצית שכן עושין לעבדים והציצית מעיד על ישראל שהם עבדי הקב"ה". אמנם בעוד שהציצית משולה לחותם של טיט, פתיל התכלת משול לחותם של זהב. אנו בני מלך ולפיכך מצווים אנו להלך עם חותם של זהב בבגדינו-פתיל התכלת, והכהן הגדול מצווה בבגד שכולו תכלת-המעיל.

"מה לך לוקה מאפרגל? על שנטלתי הלולב, על שעשיתי סוכה, על שהנחתי תפילין, על שהטלתי תכלת" (מכילתא דרבי שמואל) לאחר חורבן בית שני הרומאים אסרו על היהודים לקיים מצוות שונות. אחת מגזרותיהם היתה איסור הכנת תכלת ולבישתו. הרומאים אסרו זאת מכיוון שצבע התכלת היה מיועד אצלם לבגדי מלכות, לצביעת בגדי הקיסר. בעקבות גזירה זו אבדה המסורת היהודית רבת השנים. אך בשנים האחרונות גדלה הדרישה וההתעניינות בהפקת התכלת ונעשו מחקרים רבים העוסקים בפענוח הליך ההפקה ובמציאת החיה ממנה מפיקים את צבע התכלת.

"תנו רבנן חלזון זהו גופו דומה לים וברייתו דומה לדג ועולה אחד לשבעים שנה ובדמו צובעין תכלת" (מנחות מ"ד) השיטה המקובלת ביותר כיום לזיהוי חילזון התכלת, אשר לה סימוכין רבים, היא ה'ארגמון קהה קוצים'. בימים הקרובים נרחיב בשיטה זו. "כששולים ארגמון קהה קוצים מהים, ניתן לראות שקונכייתו צבועה במגוון צבעים עזים של סגול, ירוק, כחול, חום וכו', זאת בשל יצורים זעירים צבעוניים הנצמדים לדופן הקונכייה ומכסים אותו, באותה צורה הם מכסים את קרקעית הים. גופו דומה לים" המילה ים איננה מתייחסת כנראה למימי הים עצמו שאין להם צבע, אלא לקרקעית הים הצבעונית ששם מצוי החילזון. (ע"פ מאמר 'צביעת התכלת העתיקה' ד"ר י. זיידרמן)

"תנו רבנן חלזון זהו גופו דומה לים וברייתו דומה לדג ועולה אחד לשבעים שנה ובדמו צובעין תכלת" (מנחות מ"ד) "מה שכתב הרמב"ם (הלכות ציצית פ"ב ה"ב) "דמו שחור כדיו", מקורו בגמרא ובדמו צובעים תכלת". כדי לצבוע צמר משתמשים בתמיסת צבע מרוכזת שהיא כהה ושחורה כדיו. בשעת סחיטתו מהחילזון החי, ה"דם" הוא עדין צלול ואינו משחיר אלא עם הפיתוח הספונטני (מאליו) של צבע התכלת" (מתוך מאמר 'צביעת התכלת העתיקה' ד"ר י. זיידרמן)

טיפ טיפה מקדש

צבעים וחומרים

- **"תנו רבנן חלזון זהו גופו דומה לים וברייתו דומה לדג ועולה אחד לשבעים שנה ובדמו צובעין תכלת"** (מנחות מ"ד) בהלכות ציצית כותב הרמב"ם על חילזון התכלת "ובים המלח (=התיכון) הוא מצוי", ומסביר ד"ר זיידרמן: "אם עולה החילזון, אחד לשבעים שנה אזי ביתרת 69 השנים כביכול הוא מצוי בים... להלן בדברי... מפי ר' סנדר פרידנברג בספרו אהליהב בן אחיסמך: "שאלתים על חלזון, שעלה אחד לשבעים שנה. אמר לי: כאשר יזקין הדג לע' שנים אז עולה מאליו ואם צדים אותו כבר אין בו הדיו". "גם מהגמרא למדים שהיו שולים את החילזון לצביעה דווקא מתוך הים: "צדי (ציידי) החילזון קושרין ומתירין" (את הרשתות, רש"י שבת עד) כי הרי אין צורך ברשתות וחבלים כדי לאסוף החלזונות אם היו עולים מעצמם לחוף הים." (מתוך מאמר 'צביעת התכלת העתיקה' ד"ר י. זיידרמן)
- **"והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן ואת תולעת השני ואת השש" (שמות כ"ה) צמר הצבוע בצבע השני (=אדום-כתום) שימש לצרכי רבים במשכן ובמקדש, ולמעשה צבע זה היה נפוץ גם לשימושי חול. כך למשל, תלתה רחב את תקוות חוט השני מן החלון. במשכן שימש השני כמרכיב בבגדי הכהונה, בפרוכת, במסכים ובכיסויים. בנוסף שימש השני כמרכיב באפר הפרה האדומה וממנו מכינים את 'לשון הזהרית' הנקשרת על השעירים ביום הכיפורים. הצבע עצמו מפיקים מחרק ה'כנימה' הגדלה על עצי האלון. כנימת מגן היא סוג של חרק הניזון ממציצת נוזלי העץ או הפרי. את הצבע מפיקים מביצים אדומות שהאם מטילה. יש לאסוף את התולעים מהעצים לפני שהביצים בוקעות, עוזבות את אימן ולוקחות את הפיגמנט (הצבע) האדום יחד איתן.**
- **"ודשנו את המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן"** (במדבר ד') בעת נשיאת כלי המשכן במדבר כלי המשכן היו מכוסים כיוון שחל איסור על ראייתם "ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו" (שם). מזבח החיצון הוא הכלי היחיד עם כיסוי ארגמן ועל כך מבאר רבינו בחיי (שם, ה'): "ומזבח הנחשת שהוא מזבח העולה פורשים עליו בגד ארגמן שהוא אדום יותר מבגד שני כי שם זורקין הקרבנות, ועל הארגמן עור תחש" הצבע האדום העז של הארגמן מזכיר את צבע דם הקורבנות המוזה על המזבח, לכן דווקא הארגמן משמש לכיסוי מזבח החיצון.
- **"והורדו את פרכת המסך וכסו בה את ארן העדת ונתנו עליו כסוי עור תחש ופרשו בגד כליל תכלת"** (במדבר ד') לכל כלי כיסוי אחד או שני כיסויים מיוחדים משלו וכיסוי תחש מעל. עור התחש אטום ומגן על הכלים, גם מפני רטיבות וגשמים (רמב"ן) וגם מפני אבק המדבר (ראב"ע), על כן הוא הכיסוי העליון של הכלים. יוצא הדופן הוא ארון הברית, אשר כיסויו העליון הוא כיסוי התכלת. ניתן להבין מרבינו בחיי ששינוי זה נבע דווקא מצד מעלתו המיוחדת של ארון הברית: "לא רצה הכתוב להעמידו במכסה עור תחש כשאר הכלים אלא שיהיה המכסה העליון תכלת כעצם השמים לטוהר".